

Szószedet a fogyatékoságról és az emberi jogokról

Alapvető szabályok: lásd: A fogyatékosággal élő emberek esélyegyenlőségének alapvető szabályai

Aláírás: Az emberi jogi egyezmények ratifikálásának első lépése; egy egyezmény vagy egy Egyezségkormány aláírásával az állam ígéretet tesz arra, hogy tartózkodik a dokumentumban foglalt elvek megsértésétől és tiszteletben tartja annak szellemét.

Állam: Gyakran használják az „ország” szinonimájaként: emberek egy csoportját jelzi, akik állandó jelleggel egy meghatározott területen élnek, közös joggal, kormánnyal rendelkeznek, és nemzetközi ügyekben való részvételre képesek.

Államközi szervezetek: Több állam által finanszírozott szervezetek, amelyek révén tevékenységüket koordinálják. Vannak regionális szervezetek (pl. az Európa Tanács), szövetségek (pl. a NATO), és olyan szervezetek is, amelyek egy meghatározott célnak szentelik tevékenységüket (pl. a WHO vagy az ILO)

Általános kommentár: Egy ENSZ egyezmény ellenőrzését ellátó bizottság (pl. a Fogyatékosággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága) írásbeli állásfoglalása, amely ajánlásokat fogalmaz meg a részes államok számára, hogyan teljesíthetik legmegfelelőbbben a szerződésben foglalt kötelezettségeiket. Ezen kívül elemzik és értelmezik az adott szerződés jelentését, tartalmát és hatáskörét.

Cikkely – Jogi dokumentumok, mint például egy egyezmény vagy egy nyilatkozat egy számított eleme. Például: a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló Egyezmény 7. cikkelye a fogyatékosággal élő gyermekekről szól.

Civil szervezet: Egyének által alakított államszervezeten kívüli szervezet. A civil szervezetek ellenőrzik az emberi jogi szervek munkáját, mint amilyen az Emberi Jogi Tanács. Léteznek nagy, nemzetközi szervezetek (pl. a Vöröskereszt, Siketek Világ Szövetsége, az Amnesty International), és lehetnek kisebb helyi szervezetek (pl. egy olyan szervezet, amely egy meghatározott városban egy bizonyos fajta fogyatékosággal bíró emberek jogait védi). A civil szervezetek alapvető szerepet játszanak az ENSZ politikájának befolyásolásában, soknak közülük hivatalosan is konzultációs státusza van az ENSZ-nél.

Cselekvőképesség: Biztosítja, hogy az emberek gyakorolhatják jogképességüket, például pénzügyi kérdésekben.

De facto egyenlőség: A nem csupán a jogban, de a gyakorlatban és az egyének megélt tapasztalataiban is létező egyenlőség. A de facto egyenlőség csak akkor valósul meg, ha valóban megszűnik a diszkrimináció, és mindenki azonos mértékben élhet jogaival.

Egészségügyi Világszervezet (WHO): Kormányközi szervezet, amely az ENSZ szervezeteként működik, és az egészségügy fejlesztésén dolgozik világszerte.

Egyetemes: Az emberi jogok a világon élő valamennyi emberre vonatkoznak, fajra, bőrszínre, nemre, etnikai vagy társadalmi származásra, vallásra, nyelvre, nemzetiségre, korra, szexuális orientációra, fogyatékosságra vagy bármely más jellemzőre tekintet nélkül. Egyenlően és megkülönböztetés nélkül alkalmazandók minden egyes személyre. Az emberi lét az egyetlen feltétele az emberi jogoknak.

Egyetemes tervezés: Termékek, környezet, programok és szolgáltatások tervezése olyan módon, hogy minden ember által a lehető legnagyobb mértékben, átalakítás vagy speciális tervezés nélkül is használhatóak legyenek. Egy lejtősen kialakított járdaszegély sok ember számára hasznos (pl. babakocsis szülők, kerekesszék-húzó emberek, kerekesszék-használók, látássérültek, kerékpárosok).

Egyezmény: Államok közötti formális megállapodás, amely meghatározza és módosítja kölcsönös kötelezettségeiket, szinonimaként használják az egyezségokmány kifejezéseként is. Amikor az ENSZ Közgyűlése elfogad egy egyezményt, az jogilag kötelező erejű nemzetközi kötelezettséget hoz létre az egyezményt aláíró államok számára. Amikor egy ország ratifikál egy egyezményt, az a belső jog és nemzeti alkotmányos kötelezettségek részévé válik.

Egyezségokmány: kötelező erejű megállapodás államok között: szinonimaként használják még az egyezség és a szerződés kifejezést is. A két fő emberi jogi egyezségokmány, amelyeket az ENSZ közgyűlése 1966-ban fogadott el, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.

Elfogadás: általában arra a kezdeti diplomáciai szakaszra utal, amelynek során egy egyezmény hivatalos szövege elfogadásra kerül (egy ENSZ egyezmény esetében az ENSZ Közgyűlése által). Az elfogadás után azt általában ratifikálnia kell az egyes nemzeti kormányoknak is.

Elidegeníthetetlen: A szó arra az elvre utal, miszerint az emberi jogok minden egyes embert megilletnek, és azoktól senki nem fosztható meg semmilyen körülmények között. Az emberi jogok automatikusan megilletnek minden emberi lényt. Nem az állam vagy más hatóság adja őket, és el sem veheti azokat.

Emberi Jogi Bizottság: Független szakértőkből álló testület, amely ellenőrzi a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában foglaltaknak az aláíró államok általi végrehajtását.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (elfogadva az ENSZ közgyűlése által 1948. december 10-én): Az ENSZ egyik alapvető dokumentuma, amely emberi jogi normákat és szabályokat fektet le. Valamennyi ENSZ tagállam megállapodott abban, hogy elősegítik ezen normák érvényre juttatását. Bár eredetileg a Nyilatkozatot nem kötelező erejűnek szánták, az idők során számos rendelkezését olyannyira tiszteletben tartották a tagállamok, hogy már a nemzetközi szokásjog részének tekinthetők. Egyik eleme a Nemzetközi Emberi Jogi Jegyzéknek.

Az emberi jogok kiteljesítése: az emberi jogok kiteljesítésének követelménye azt jelenti, hogy az államoknak kifejezetten tenniük kell annak biztosítása érdekében, hogy mindenki - beleértve a fogyatékossgal élő személyeket is - gyakorolhassa emberi jogait. Olyan jogszabályokat kell elfogadniuk és olyan szakpolitikákat kidolgozniuk, amelyek elősegítik az emberi jogok érvényesülését. Programokkal és más intézkedésekkel kell elősegíteniük ezen jogok megvalósulását. Meg kell teremteniük továbbá a törvények betartatásához és programok finanszírozásához szükséges forrásokat.

Az Emberi jogok Nemzetközi jegyzéke: Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának összessége.

Az emberi jogok tiszteletben tartása: az emberi jogok tiszteletben tartásának követelménye a fogyatékossgal élőkkel kapcsolatosan azt jelenti, hogy az államok nem akadályozhatják a fogyatékossgal élőket emberi jogaik gyakorlásában. Tartózkodniuk kell minden olyan cselekménytől, amely sérti az emberi jogokat. Fel kell számolniuk minden olyan törvényt, szakpolitikát és gyakorlatot, amely ellentétes az emberei jogokkal.

Az emberi jogok védelme: az emberi jogok védelmének kötelezettsége azt jelenti, hogy az állam köteles védelmet biztosítani - beleértve a fogyatékossgal élőket is -, nem állami szereplők által (mint pl. magánszemélyek, cégek, intézmények, vagy más nem állami szervezetek) elkövetett sérelmekkel szemben.

Az ENSZ Alapokmánya: Az ENSZ alapító okirata, amely megnevezi céljait, feladatait és felelősségi körét. 1945-ben San Franciscóban fogadták el.

Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala: Az ENSZ titkárságának ez a hivatala felelős a nemzetközi emberi jogban és egyezményekben foglalt jogok védelméért és érvényre juttatásáért. A Genfben működő Hivatal munkáját az emberi jogok sérelmének megelőzése, az emberi jogok tiszteletben tartásának biztosítása, az emberi jogok védelme érdekében nemzetközi együttműködés elősegítése, és az ezekhez kapcsolódó ENSZ tevékenységek koordinálása teszi ki.

Esélyegyenlőség: Olyan egyenlőség, amely lehetővé teszi az emberek számára, hogy más emberekkel azonos alapon bírijanak részvételi lehetőséggel és élhessenek esélyeikkel.

Eszköz: Az emberi jogokkal összefüggésben eszközök mindazok az írott, hivatalos dokumentumok, mint például az egyezmények vagy nyilatkozatok, amelyekben egy állam kifejezi abbéli szándékát, hogy bizonyos emberi jogokat vagy normákat érvényre juttasson. Ezek lehetnek jogilag kötelező, vagy nem kötelező erejűek, valamint globális, regionális vagy nemzeti hatáskörűek.

Észszerű alkalmazkodás: egy gyakorlat, program, vagy fizikai környezet szükséges és megfelelő változtatása vagy igazítása annak érdekében, hogy másokkal egyenlő módon hozzáférhető, megfelelő és használható legyen a fogyatékossgal élő személyek számára. Az USA

törvényei alapján az ilyen változtatások nem róhatnak „a szükségesnél nagyobb mértékű terhet” az átalakításra köztelezett személyre vagy szervezetre.

Európai egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (Európai egyezmény, Emberi jogok európai egyezménye): Az Európa Tanács által 1950-ben elfogadott regionális emberi jogi egyezmény. Az Európa Tanács valamennyi tagállama részese az Egyezménynek, és az új tagoktól elvárják, hogy a lehető leghamarabb ratifikálják az egyezményt.

A fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód alapvető elvei: Az ENSZ közgyűlése által 1990-ben elfogadott dokumentum a fogvatartottakkal való bánásmód és büntetés-végrehajtási intézmények irányításával kapcsolatos jó gyakorlatok alapvető szabályait foglalja össze. Különös tekintettel hangsúlyozza a fogvatartottak emberi jogai biztosításának szükségességét.

A fogyatékossgal élő emberek esélyegyenlőségének alapvető szabályai (Alapvető Szabályok): Az ENSZ közgyűlés által 1993-ban elfogadott nem kötelező erejű eszköz, amely erős morális és politikai elkötelezettséget jelent az államok számára a fogyatékkal élők esélyegyenlőségének megvalósítása érdekében. 22 szabálya a fogyatékos személyek életének valamennyi aspektusát felöleli, és az ezekkel kapcsolatos szakpolitikák valamint technikai és gazdasági együttműködés alapjául szolgál.

A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény (CRPD) (elfogadva: 2006, aláírásra megnyílt: 2007) Egyezmény, amely meghatározza a fogyatékossgal élő személyek a nemzetközi emberi jogban. Az első nemzetközi egyezmény a fogyatékos személyek jogairól.

Fordított diszkrimináció: lásd még: megerősítő cselekvés.

Formális egyenlőség (jogegyenlőség): az egyenlőség ezen felfogása szerint az azonos helyzetben lévő embereket egyenlő bánásmód illeti meg, és tényleges jellemzőik alapján kell őket megítélni. A formális egyenlőség a foglalkoztatáspolitikában például azt jelenti, hogy a jelentkezőket releváns tapasztalatuk, hátterük és képességeik alapján értékeli, és a kiválasztási folyamat során senkit nem részesítenek sem előnyökben, sem hátrányos elbánásban más tényezők alapján, mint amilyen például a faji hovatartozás, társadalmi helyzet, családi kapcsolatok vagy más, a munka szempontjából nem releváns tényezők.

Független élet mozgalom: A fogyatékossgal élők jogai iránti globális mozgalom része, a független élet mozgalom azon az előfeltételezésen alapul, hogy minden fogyatékos személynek joga van ahhoz a döntéshez, hogy a közösségben éljen. Ez megvalósítható személyes segítő szolgáltatások létesítésével, amelyek segítik az egyént saját maguk és otthonuk ellátásában, munkába, iskolába vagy templomba járásban, és általában a közösség életében való részvételben.

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya: (elfogadva: 1966., hatályba lépés: 1976) Az egyezmény rögzíti, hogy minden embert a gazdasági,

szociális és kulturális jogok széles köre illeti meg. Az egyezségokmány az Emberi Jogok Nemzetközi Jegyzékének egyik eleme.

A Gyermek Jogairól Szóló Egyezmény (CRC) (elfogadva: 1989, hatályba lépés: 1990 óta): Egyezmény, amely a gyermekek állampolgári, gazdasági, szociális és politikai jogainak teljes sorát fejt ki.

Habilitáció: Hatékony és megfelelő intézkedések, amelyek célja, hogy segítsenek megszerezni és megtartani az embereknek a lehető legnagyobb függetlenséget, segítsék a teljes beilleszkedést és részvételt az élet valamennyi területén, a fogyatékkal született vagy kisgyermek koruk óta fogyatékkal élő személyek érdekében, hogy segítsék őket képességeik kiteljesítésében fejlődésük és tanulásuk során. Ezzel szemben a rehabilitáció a fogyatékoskossá válást vagy a fogyatékoskosságban bekövetkezett változást követően a teljes függetlenség és beilleszkedés újbóli megszerzését és megtartását célozza.

Hatályba lépés: az a folyamat, amelynek során egy egyezmény jogilag kötelező érvényűvé válik az azt ratifikáló államok számára. Ez akkor történik meg, ha a szerződés által meghatározott minimális számú állam ratifikálta az egyezményt.

Inkluzív oktatás: Valamennyi – fogyatékoskossággal élő vagy egészséges - gyermek, fiatal és felnőtt oktatása a közösségük általános oktatási rendszerében. Az inklúzió (jelentése: belefoglalás, befogadás) magában foglalja az oktatáshoz való hozzáférést megfelelő támogató hálózattal, valamint az iskolarendszeren belüli olyan szakpolitikai, gyakorlati, és hozzáállásbeli változásokat, amelyek elhárítják a tanuláshoz álló akadályokat.

Integrált oktatás: A fogyatékoskossággal élő gyermekek elhelyezése az általános oktatási rendszerben azzal az elvárással, hogy majd alkalmazkodnak és beilleszkednek a már létező rendszerbe és környezetbe, anélkül, hogy a szükséges támogatást megkapnák és a tanuláshoz álló akadályokat elhárítanák. Különbözik tehát az inkluzív oktatástól, amely nyújtja mindezt a támogatást.

Jegyzőkönyv: Olyan egyezmény, amely egy másik egyezményhez kapcsolódik, vagy azt módosítja (pl. további eljárásokkal vagy érdemi rendelkezésekkel bővíti azt). Fakultatív jegyzőkönyvnek is hívják, mert azok az államok, amelyek ratifikálták az eredeti szerződést, dönthetnek arról, hogy ratifikálják-e a jegyzőkönyvben foglalt változásokat is.

Jogképesség: Az, hogy valakit a jog személyként ismer el, biztosítja, hogy az embereket jogilag személynek tekintsék, és nem csupán tárgyaknak vagy mások tulajdonának.

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezmény (elfogadva: 1984, hatályba lépés: 1987): A kínzást meghatározó és tiltó egyezmény.

Kölcsönös függőség: Az emberi jogok kiegészítő és kölcsönösen összefüggő rendszerére utal. Leegyszerűsítve, az emberi jogok feltételezik egymást, és mindegyikre szükség van – együttesen. Például, ha az egyén élni szeretne szavazati jogával, erre kihatással lehet az

oktatáshoz, véleménynyilvánítás szabadságához, de még az alapvető szükségletei kielégítéséhez való joga is.

Különleges megbízott rapportőr (jelentéstevő) Az ENSZ által kiválasztott személy egy meghatározott témában (pl. A gyermekkereskedelem, gyermekprostitúció és gyermekpornográfia, vagy a nők elleni erőszak témájában) vagy egy meghatározott országban fennálló emberi jogi helyzetről tesz jelentést. 1993-ban hozta létre az ENSZ a Fogyatékosügyi Különleges Megbízott tisztségét, aki évente beszámol az Alapvető Szabályok végrehajtásáról és akinek mandátuma meghatározott időszakonként megújítható.

Megerősítő tevékenység (avagy pozitív diszkrimináció, vagy fordított diszkrimináció): olyan állami vagy magánintézmény által végzett tevékenység vagy intézkedés, amely ellensúlyozza a múltbeli nemi, faji, etnikai, vallási vagy fogyatékoság alapján történt diszkriminációt az oktatás, foglalkoztatás, vagy előmenetel területén.

Nem kötelező erejű: Egyes dokumentumok - mint egy nyilatkozat - nem tartalmazzak formális jogi kötelezettségeket. Ugyanakkor tartalmazhatnak morális kötelezettségeket, vagy a nemzetközi szokásjog révén jogi kényszerítő erejük lehet.

Nemzetközi Egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (elfogadva: 1965, hatályba lépés: 1969): Egyezmény, amely meghatározza és tiltja a faji alapon történő hátrányos megkülönböztetést.

Nemzetközi Egyezmény a migráns munkavállalók és családtagjaik jogainak védelméről (elfogadva: 1990, hatályba lépés: 1998): Egyezmény, amely meghatározza a migráns munkavállalók és családtagjaik jogait.

Nemzetközi humanitárius jog: A nemzetközi jog része, ami a fegyveres konfliktusok idején alkalmazandó. Védett státuszt biztosít meghatározott személyeknek, köztük a civil lakosságnak, segítséget kínál az áldozatoknak és korlátozza a háborús eszközöket a rombolás, az emberéletben bekövetkező veszteségek és a szükségtelen emberei szenvedés minimalizálása érdekében. Fő dokumentumai az 1949 évi Genfi egyezmények.

Nemzetközi Munkaügyi Szervezet: A Versailles-i békeszerződés részeként 1919-ben alapított kormányközi szervezet, amelynek célja, hogy javítson a munkakörülményeken és elősegítse a társadalmi igazságosságot. Az ILO 1946-ban az ENSZ szakosodott intézményévé vált.

A Nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény (CEDAW – elfogadva 1979-ben, hatályba lépés: 1981). Az első jogilag kötelező erejű nemzetközi dokumentum, amely tiltja a nők elleni diszkriminációt és kötelezi az államokat pozitív diszkrimináció (megerősítő cselekvés) alkalmazására a nők egyenlőségének előmozdítása érdekében.

Nyilatkozat: elfogadott normákat rögzítő, de nem kötelező erejű jogi dokumentum. Az ENSZ konferenciák eredményeként (pl. az 1993. évi bécsi ENSZ konferencia az emberi jogokról,

vagy az 1995. évi világkonferencia a nőkről Pekingben) általában kétféle nyilatkozat születik: egy hivatalos, amelyet az államok képviselői írnak, és egy nem hivatalos, amelyet a civil szervezetek állítanak össze. Az ENSZ közgyűlése gyakran ad ki nagy hatású, de jogilag nem kötelező erejű nyilatkozatokat.

Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól (elfogadva: 1992): Nyilatkozat, amely megfogalmazza és védi a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségek létét és identitását.

Oszthatatlan: a szó arra az elvre utal, miszerint minden emberi jog egyenlően fontos. Senkitől nem tagadható meg egyik joga sem azon az alapon, mert valaki úgy határoz, hogy az „kevésbé fontos” vagy „nem alapvető jelentőségű”.

Önálló életvitel: A fogyatékossgal élők jogai iránt átfogó érdekképviselő részeként, az önálló életvitel azon az előfeltételezésen alapul, hogy minden fogyatékossgal élő személynek joga van ahhoz a döntéshez, hogy közösségben éljen. Ez megvalósítható személyes segítő szolgáltatások létesítésével, amelyek segítik az egyént saját maga és otthona ellátásában, munkához jutásban, iskolába, templomba járásban, és általában a közösség életében való részvételben.

Összefüggésben lévő: Az emberi jogok viszonylatában annyit jelent, hogy ezek a jogok kiegészítik egymást és hatással vannak egymásra.

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (elfogadva: 1966, hatályba lépés: 1976): Az Egyezségokmány kinyilatkoztatja, hogy valamennyi embert polgári és politikai jogok széles köre illeti meg. Az Egyezségokmány az Emberi jogok nemzetközi jegyzékének egyik eleme.

Pozitív diszkrimináció: lásd még: megerősítő cselekvés.

Ratifikáció, ratifikálni: folyamat, amelynek során egy állam törvényhozó szerve megerősíti a kormány aktusát egy egyezmény aláírásában; olyan formális eljárás, amelynek következtében egy államra az elfogadás után kötelező erővel bír az adott egyezmény.

Rehabilitáció: olyan hatékony és megfelelő intézkedések, amelyek célja, hogy azokat, akik fogyatékossgá váltak illetve fogyatékossgukban vagy körülményeikben változás állt be, segítsék abban, hogy elérjék és megtartsák maximális függetlenségüket, fizikai, mentális, társadalmi és szakmai képességeiket, és az élet valamennyi területén teljes mértékben részt vehessenek és befogadják őket. Mászt takar a rehabilitáció fogalma, ami arra utal, hogy a fogyatékkal született vagy fogyatékossgá vált embereket kora gyermekkoruktól segítsék teljes függetlenségük és befogadásuk elérésében és megtartásában.

Szerves: Az emberi jogok viszonylatában a kifejezés jelentése, hogy az emberi jogok természetes részei az egyénnek. Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata első cikkelyének a szövege így kezdődik: „Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van.”

Szerződő államok (részben államok): azok az országok, amelyek ratifikáltak egy egyezségokmányt vagy egyezményt, és ezáltal kötelezettséget vállaltak az azokban foglalt betartására.

Tájékozott beleegyezés: A kifejezés arra a folyamatra utal, amelynek során a személy valamennyi információt megkap, amely ahhoz szükséges, hogy teljes mértékben részt vehessen az egészségügyi ellátásával kapcsolatos döntések meghozatalában. Mindez a beteg azon jogán alapul, hogy ő maga dönthesse el, mi történik a testével, valamint az orvos azon etikai kötelességén, hogy bevonja a beteget a döntés meghozatalába.

Gyakran használt kifejezések listája

Fogyatékossgal élő személy vagy fogyatékos személy (nem fogyatékkal élő)

Önálló életvitel vagy Önrendelkező élet

Jog és cselekvőképesség (legal capacity)

Ésszerű alkalmazkodás (Reasonable accommodation)